

pen als een stadsgeschiedenis, waaraan zowel historici, antropologen als sociologen kunnen meewerken, of een biografie.

De problemen, die het arrangement van de gebeurtenissen in een biografie meebrengt, leiden Van Berkel tot enkele slotbeschouwingen over het statuut van de taal in de cultuurwetenschappen. Daarbij gaat het niet zozeer om de door White en Geertz gestelde vraag naar de literaire en retorische procédés in het werk van historici en antropologen. Huizinga toonde reeds in 1905 aan dat het literaire (esthetische) bestanddeel niet louter een ornament, maar wel een essentiële component van het historisch onderzoek is. En meer recent heeft Ankersmit erop gewezen dat de eigenheid van de geschiedschrijving in de constructie van een narratio bestaat. Minder technisch: in de compositie van een 'verhaal'. Huizinga's historische beelden en Ankersmits narratieve substanties dragen niet alleen een metaforisch karakter: het zijn ook integrerende begrippen (*colligatory concepts*), en dus bij uitstek voor de cultuurwetenschappen geschikt. Gecombineerd met de charmes van Huizinga's historische sensatie, het direct contact met het verleden, kunnen narratieve begrippen als 'Herfsttij der Middeleeuwen' of 'de Koude Oorlog' de cultuurwetenschap uiteindelijk een specifieke identiteit verlenen.

Van Berkels 'Renaissance der cultuurwetenschap' is gelukkig geen catechismus der cultuurwetenschappen geworden. In alle bescheidenheid zoekt de auteur naar een zinnige verantwoording voor een discipline, die tenslotte nog maar in het stadium van het 'werk in uitvoering' verkeert. Het boek is een overzicht in kort bestek van verwezenlijkingen, maar vooral van mogelijkheden en problemen. Voor elke student in de cultuurgeschiedenis of -filosofie kan het oriënterend werken.

Jo TOLLEBEEK
(aspirant N.F.W.O.)

* * *

BIJTENDE KRITIEK

Decimus Junius Juvenalis, *De satiren*. Baarn, Ambo & Amsterdam, Athenaeum-Polak & van Gennep (verdeling in Vlaanderen : Schoten, Westland), 1984, 244 blz., 650 Bfr. ISBN 90 263 0669 5.

Juvenalis, een Romeinse auteur van wie men niet veel weet, tenzij dat hij op het einde van de eerste en in het begin van de tweede eeuw heeft geleefd, heeft ongetwijfeld een heel partijdig beeld van zijn tijd geschetst. Zijn *Satiren*, meesterlijke dichtstukken die men haast in één ruk zou willen uitlezen, zijn in verontwaardiging geschreven: "si natura negat, facit indignatio versum qualemcumque potest..." enzovoort; "al ben ik geen dichter van nature", zo schrijft hij, "de verontwaardiging doet me schrijven". (M. d'Hane-Scheltema vertaalt wel iets vlotter: "Dus moet ik wel uit verontwaardiging – niet van nature! – gedichten, en speciaal satiren, schrijven", en veroorlooft zich wel eens vrijheden, die echter vooral de nederlandstalige lezer dienen). Ja, verontwaardiging heeft Juvenalis wel in voldoende mate gekend. Hij moet een moralist zijn geweest die de decadentie van zijn tijd niet meer kon aanzien en haar dus moest hekelen.

In Juvenalis' tijd viel er wel genoeg te hekelen: corruptie, uitpattingen, prostitutie, arrivisme, politieke kuiperijen, machtsmisbruik, verspilling en een hemeltergende weelde die wel fel afstak tegen de armoede en de ellende van de onfortuinlijke burgers en van de slaven. Dit is niet uniek. We kennen deze toestand ook in onze tijd. En de Amsterdamse of New Yorkse wijken, waar zich geen politie meer waagt, zullen niet door de Romeinse huurkazernes moeten onderdoen. Over de herbergzaamheid en de veiligheid van Rome heeft hij geen goed woord over.

De machtigen zijn Juvenalis een doorn in het oog: "alleen door grote misdaad verwerft men villa's, perken, eetserviezen, zilver en drinkgerei met diermotieven" (I, 75 ev.), en de gulzige rijken, die eerder vreten dan eten, waar schuwt hij als volgt: "Het zal je dan ook berouwen, vriend, wanneer je straks je toga uittrekt en met bolle buik die slechtverterende porties pauwevlees meestorst in bad: een plotselinge dood, een levenseinde zonder laatste wil worden je lot, bij iedereen aan tafel ben jij het laatste leuke nieuws, terwijl je vrienden je met leedvermaak begraven!" (I, 142 ev.).

Juvenalis ziet een ontzettend normverlies in de publieke zeden, in de huichelachtige houding van lui met perverse neigingen. Met de homo's drijft hij een bijtende spot; heel treffend is zijn dialoog met een 'schandknaap', een kerel die alleen maar klaagt omdat hij later geen rustig en welverand leventje zal leiden. Verder komt de ijdelheid, die weelderig tiert, aan bod, alsook de mate-loosheid. Maar de meeste ondeugden schrijft hij wel de vrouwen toe: er is er geen een die deugt. De zesde satire is als een brief opgesteld, gericht tot een vriend die het plan heeft opgebracht om te trouwen. Haast zevenhonderd verzen schrijft hij om zijn vriend met de vreselijkste vrouwengeschiedenissen van het trouwen af te houden. Een treffend citaat dat trouwens ook een licht werpt op Juvenalis' ethisch aanvoelen: "De angsten van een kind ter wereld te brengen, de lasten van het zogen ondergaat een volkswrouw standgedwongen, maar een dame in 'n ledikant met goudbrokaat ligt zelden in barensnood, omdat de handigheid en drankjes van 'n gehuurde aborteuse garant staan voor steriliteit of voor kinderdood in moeders buik. En jij, zielige echtgenoot, wees jij maar blij het drankje zelf te reiken, want gesteld al dat zij haar buik liet zwellen en beschoppen door ongebornen voetjes, ach misschien werd jij dan vader van een negerjongen, bij dagtij niet om aan te zien, en in je toekomstig testament een zwarte bladzij! Ik zwijg dan nog van het bedrog waarmee ze van opgedroogde stadsfontein baby's meetronen en tot blijdschap van hun man als eigen kraam vertonen... Menig priester of pontifex kreeg zo een naam van adel op een gestolen lijf, want vrouw Fortuna omarmt die blote kindjes in de nacht met steelse lach, en warmt ze in haar rokken of legt ze bij de rijken op de stoep en blijft dan stiekem kijken, want zij zijn haar lievelingen, die ze begeleidt tot in der eeuwigheid..." (VI, 581-599).

Moreel zal Juvenalis wel het dichtst hebben aangeleund bij een sobere levenswijze, enigszins verwant met de Stoa die een innerlijke adel wil cultiveren. Maar eigenlijk propageert hij geen enkele leer, ook de stoïcijnse niet (die hij verwijt dat ze van de cynische slechts van jas verschilt). De mens moet de wijsheid zoeken: "De ware wijsheid immers breekt stuk voor stuk ieder soort ondeugd af, al dat verkeerde in ons, en zij wijst ons de rechte weg meer dan wie ook." (XIII, 187). Als moralist klinken zijn normen haast bijbels: "Zo wordt alleen de neiging al tot kwaad doen streng afgestraft. Wie bij zichzelf van binnen

een misdaad overdenkt, hem treft al schuld; wat dan wel niet als hij zijn plannen uitvoert!" (XIII, 209-210). Wie denkt naar aanleiding van dit citaat niet spontaan aan Matteus 5,28: "Wie met begeerte naar een vrouw ziet, heeft reeds overspel met haar gepleegd in zijn hart"? Deze vergelijking suggereert eigenlijk een andere overweging. Er zijn geen indicaties om te geloven dat Juvenalis met de christelijke leer was vertrouwd. Niettemin verraadt zijn werk een ethische beweging – weliswaar zonder de religieuze grondslag – die geenszins minder sterk lijkt dan welk authentisch christendom ook. Zodat men misschien mag stellen dat het christendom in het vlak van een concrete moraal – nogmaals: afgezien van de religieuze spiritualiteit – het Rome van de eerste en tweede eeuw niets nieuws te bieden had. Binnen de sfeer van de voorschriften of van de dagdagelijkse levensbeschouwing moest men niet wachten op Paulus om tegen de perversies, de abortus, de braspertijen, de onderdrukking, het misprijzen van de menselijke persoon (ook van de slaaf!) of tegen de ijdelheid en de mateloosheid te ageren. Maar op een ruimer niveau, en rekening houdend met de spirituele rijkdom, hebben Paulus' brieven aan de Romeinen ongetwijfeld een veel indrukwekkender draagwijdte. Daartegenover heeft Juvenalis *slechts* satiren geschreven – hoe virtuoos die ook mogen zijn!

Zoals al gesteld heeft M. d'Hane-Scheltema de nederlandstalige lezer een bijzonder vlotte tekst afgeleverd. Via deze vertaling zal Juvenalis vele mensen weten te boeien. Deze vertaling is geschreven in vijf- of vijfeneenhalfvoetige jambische regels; het oorspronkelijke Latijn in langere zesvoetige regels, de zogenaamde hexameters. De vertaalster schrijft in haar postscriptum dat twee dingen haar bij het vertalen heel duidelijk *niet* voor ogen hebben gestaan: "de modernisering van de inhoud en een vrije vertaling of bewerking". Strikt genomen is het resultaat enigszins anders. Zij heeft zich wel enige vrijheden gepermitteerd; zij komen tot uiting in enkele modernisering en actualisaties zoals in het gebruik van 'playboy' (VI, 80), 'Kitsch' (VII, 135), 'marktcontrole' (X, 101) waarmee de "ius dicere de mensura" wordt vertaald, of in het gebruik van het Engelse 'safer' (X, 126). Maar dit alles hoeft geen bezwaar te zijn. Dank zij deze vertaling heeft de lezer toegang gekregen tot een bijzonder boeiende tekst, en de vertaalster heeft daarin een aardige bijdrage geleverd.

Jacques DE VISSCHER

* * *